

Головко С. Г.,
кандидат історичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу моніторингу та оцінювання якості загальної середньої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

Науменко С. О.
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу моніторингу та оцінювання якості загальної середньої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

ПІДРУЧНИК ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ГІМНАЗІЙНОЇ ОСВІТИ ДО СЕРТИФІКАЦІЙНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Підручник для закладів загальної середньої освіти є стрижневим компонентом дидактичних систем. Він створюється на основі навчальних програм предметів, що реалізують зміст відповідних освітніх галузей Державного стандарту базової середньої освіти, який, у свою чергу, визначає вимоги до обов'язкових освітніх результатів навчання здобувачів освіти. Тобто, підручник є засобом формування предметної і ключових компетентностей та, у зв'язку з цим, й ефективним інструментом підготовки здобувачів освіти до сертифікаційного оцінювання, зокрема державної підсумкової атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), метою якої є виявлення рівнів сформованості у здобувачів освіти відповідних компетентностей.

Аналіз сучасних підручників географії, фізики та історії України для 9 класу [1] показав, що компетентнісний, особистісно орієнтований та діяльнісний підходи, на яких ґрунтується Державний стандарт базової середньої освіти, досить вдало реалізуються в них через систему вправ і завдань. Наприклад, у підручниках географії містяться *творчі запитання-завдання*, в яких здобувачі освіти повинні запропонувати свої шляхи розв'язання певних проблем, *завдання-роботи з Інтернетом*, *запитання і завдання на екологічну безпеку*, *громадянську відповідальність* тощо, *завдання-роботи в групах* та інші завдання.

У підручниках фізики для 9 класу компетентнісний підхід реалізується через *систему творчих завдань*, *систему завдань і вправ «Формуємо компетентність»* («Я поміркую й зможу пояснити», «Я вмію досліджувати й експериментувати») та *навчальні проекти*.

У підручниках історії України для 9 класу вміщені *завдання на формулювання оціночних суджень*, *творчі завдання з використанням Інтернету*, *завдання для роботи в групах*, *завдання на обґрунтування та доведення твердження*, *завдання-повідомлення*. У підручниках містяться практичні роботи, виконання яких формує у здобувачів освіти уміння працювати з джерелами і документами, що також є важливою складовою предметної та ключових компетентностей.

У всіх чинних підручниках фізики, переважній більшості підручників географії та двох підручниках з історії України (автори: Власов В. С. та Реєнт О. П. і Малій О. М.) наявні тести в системі вправ для організації самоконтролю та тематичного оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. У підручниках географії такі тести розташовані у рубриках: «Мої компетентності: самоперевірка знань і досягнень» (Надтока О. Ф., Топузов О. М.) і «Запитання і завдання для самоконтролю навчальних досягнень» (Бойко В. М. та ін.) та в Додатку 5 «Підсумкові тестові завдання» (Масляк П. О., Капіруліна С. Л.); у підручниках з фізики – у рубриках: «Завдання для самоперевірки» (Бар'яхтар В. Г. та ін.), «Перевірте себе» (Засєкіна Т. М., Засєкін Д. О.), «Тестові завдання» (Сиротюк В. Д.). При цьому тестові завдання у рубриках подаються після логічно завершених блоків навчального матеріалу (розділів) та виконують дидактичну функцію організації самоконтролю результатів навчальної діяльності здобувачів освіти. Тести сформовані за структурою, що в цілому відповідає формату ЗНО, та включають завдання з вибором однієї правильної відповіді, «логічні пари», завдання відкритої форми з короткою відповіддю. Найбільш оптимально у цьому контексті сформовано тестові завдання у підручнику фізики за редакцією В. Г. Бар'яхтара і С. О. Довгого: відповідно 37, 8 та 32 завдання.

У підручнику географії для 9 класу авторів О. Ф. Надтоки і О. М. Топузова 52% тестових завдань становлять завдання відкритої форми з короткою відповіддю. У підручнику географії авторів В. М. Бойко та ін. серед завдань відкритої форми з короткою відповіддю (18% усіх тестових завдань) є три географічні задачі (7%), які розміщені під рубрикою «Географічна задача» і передбачають здійснення здобувачами освіти математичних розрахунків.

У підручнику історії України для 9 класу автора В. Власова тести як цілісна структура входять до складу вправ для підсумкового контролю кожного з розділів, а окремі тестові завдання включено до вправ у параграфах. У цьому підручнику представлені завдання з вибором однієї (71 завдання або 39%) та кількох правильних відповідей (61 завдання або 33%), завдання на встановлення відповідності (19 завдань або 10%) та правильної послідовності (14 завдань або 8%), завдання відкритої форми з короткою відповіддю (19 завдань або 10%). Запропоновані тести за структурою та формами завдань відповідають тестам ЗНО з історії України.

У підручнику історії України авторів О. Реєнта та О. Малій подано 7 тестових завдань з множинним вибором та по одному завданню на встановлення відповідності та правильної послідовності, які включено до вправ для підсумкового самоконтролю наприкінці розділів.

Тести в підручниках фізики мають свої особливості щодо дидактичних функцій. Зокрема, в окремих з них вказано форми завдань та кількість балів, яку здобувачі освіти можуть отримати за їх виконання. У підручнику Т. М. Засєкіної та Д. О. Засєкіна завдання в тестах розміщено за рівнями складності (А – початковий, В – середній, С – достатній), що розширює їх можливості у забезпеченні диференціації навчання фізики. У підручнику В. Д. Сиротюка запропоновано два

варіанти тестових завдань до кожного з розділів, що забезпечує можливість їх використання не тільки для самоконтролю, а, й, наприклад, для тематичного оцінювання.

Розміщення в окремих підручниках для 9 класу цілісних тестів, що містять основні форми тестових завдань, які використовуються під час проведення зовнішнього незалежного оцінювання випускників закладів загальної середньої освіти, розвиває у здобувачів гімназії навички роботи з тестами, що стане їм у нагоді під час складання підсумкової атестації, в тому числі й ЗНО.

Проте варто зважати й на обмежені можливості підручника у формуванні навичок виконання тестових завдань різних форм. Адже, сучасний підручник виконує багато дидактичних функцій, а через обмежені обсяги він не може містити велику кількість різнопланових завдань і вправ. Наприклад, сучасні українські підручники з природничих і суспільствознавчих предметів для 9 класу містять порівняно незначну кількість тестових завдань. Також не в усіх підручниках подані усі основні форми тестових завдань. Домінуючою формою завдань в них є завдання з вибором однієї правильної відповіді (від 30% до 98%).

Одним із важливих моментів підготовки здобувачів освіти до сертифікаційного оцінювання у будь-якій формі є системна робота учителів і здобувачів освіти з основними формами тестових завдань, що використовуються під час такого оцінювання. При цьому така робота має здійснюватися на всіх етапах освітнього процесу (як під час вивчення нового матеріалу, так і під час його закріплення та перевірки) та охоплювати, що, добираючи та/або самостійно створюючи тестові завдання різних форм, вчителі формують у здобувачів освіти навички роботи з тестовими завданнями, зокрема, ознайомлюють їх із відповідними процедурами й алгоритмами виконання тестових завдань різних форм та правилами оформлення робіт, виявляють їхні типові й індивідуальні помилки та проводять відповідну роботу для усунення цих помилок [2].

Однієї із світових тенденції ЗНО випускників повної загальної середньої освіти, зокрема країн Європи, є поступове зменшення частки завдань закритої форми, в тому числі й завдань з вибором однієї правильної відповіді, та збільшення кількості завдань відкритої форми [3]. Сучасний підручник як стрижневий елемент дидактичної системи має більш гнучко реагувати на такі зміни та забезпечувати ознайомлення здобувачів освіти з різними формами тестових завдань.

Отже, в сучасних умовах підручник як складник навчально-методичного комплексу, що включає спеціально розроблені навчальні посібники, електронні освітні ресурси для дистанційного тестування тощо, стає ефективним інструментом підготовки випускників гімназії до запровадження підсумкового сертифікаційного оцінювання у формі ЗНО та моніторингу навчальних досягнень здобувачів базової середньої освіти.

Ключові слова: підручник; сертифікаційне оцінювання, гімназійна освіта; тестові завдання.

Література:

1. Головка С. Г., Науменко С. О. Підручник як інструмент підготовки випускників гімназії до державної підсумкової атестації у формі зовнішнього незалежного оцінювання. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ : Педагогічна думка, 2018. Вип. 20. С. 74–92. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/710738/> (дата звернення: 10.04.2021).
2. Коваленко В. І. Підготовка учнів до ДПА та ЗНО: шляхи успішної реалізації. *Класна оцінка. Освітній портал* : веб-сайт. (опубліковано 23 січня 2017). URL: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/pidgotovka-uchniv--do-dpa-ta-zno-shlyakhi-uspishno.html> (дата звернення: 10.04.2021).
3. Науменко С. О. Експериментальне дослідження залежності результатів моніторингу навчальних досягнень учнів від форми тестових завдань. *Сучасні наукові дослідження на шляху до євроінтеграції* : матеріали міжнародного науково-практичного форуму (21-22 червня 2019 р.), Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2019. Ч. 2. С. 371-373. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716746/> (дата звернення: 10.04.2021).